

HARTZ ARREA

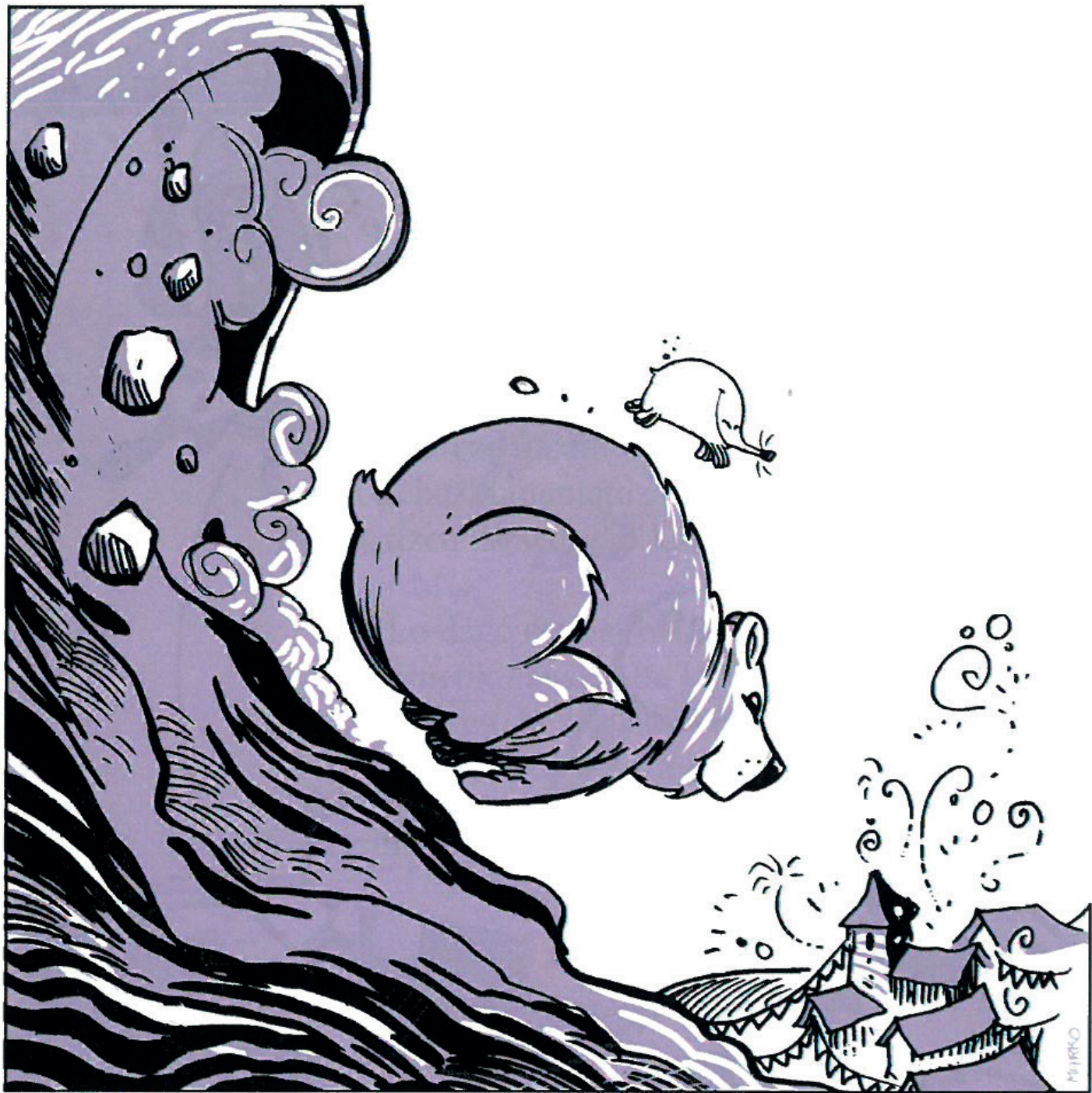

PIRINIOETAKO HARTZA

RÉGINE ELOSEGI BLANC

IKER ÜTHÜRRALT

iKas

Lo iragan du negua,
harpe ziloan gordea.
Tapa-tapa agertzen da,
gaur atzarri da hartza.

Azkarra baina malestruka,
ihauteri(e)tan jautsiko da.

Beltxaran ile trinkoa,
haurren izialdura, oihuka.
Tapa-tapa agertzen da,
gaur atzarri da hartza.

AURKIBIDEA

1. Hartzaren ezaugarrien fitxa	6. or.
2. Hartzaren bizilekua.....	8. or.
3. Hartzaren elikadura	10. or.
4. Hartzaren bizimoldea urtean zehar.....	12. or.
5. Hartza historian zehar	14. or.
6. Ihauterietako hartza.....	18. or.
7. Munduko beste hartz mota zenbait.....	20. or.
8. Hartza, sinbolo handia.....	21. or.

Hartzaren ezaugarrien fitxa

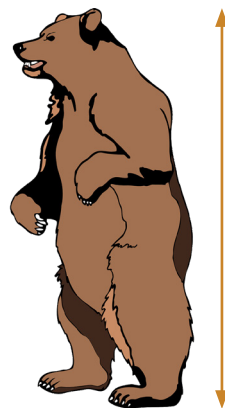

Klasea: Ugaztunak

Familia: Ursidae

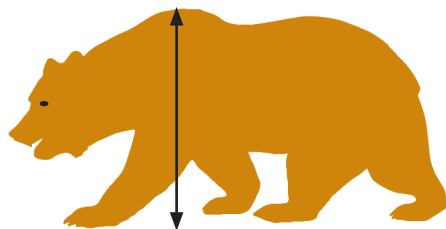
Generoa: Ursus (Hartza)

Espeziea: arctos

**Goratasuna
xutik:**

1,70 m — 2 m

Goratasuna soingurutzean:
0,80 m — 1 m

Pisua

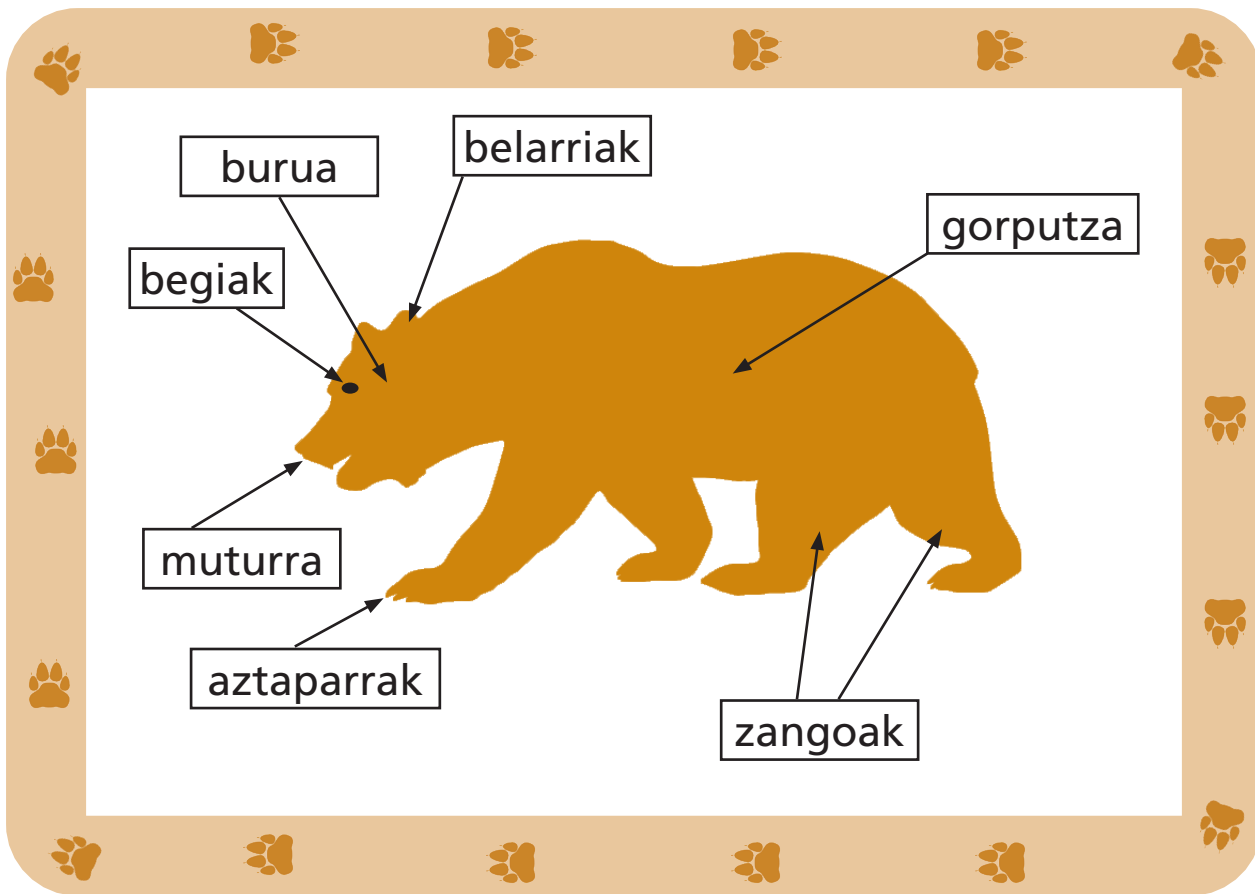
arra: 80 kg — 300 kg

emea: 65 kg — 220 kg

Bizi itxaropena: 25 — 30 urte

Kolorea: gaztaina kolorea, beltzarana, marroi iluna

Hartzaren ezaugarri fisikoak

Pirinioetako animalietarik handiena eta indartsuena da hartza. Gorputz sendoa du eta buru handia. Nahiz belarri eta begi txikiak dituen, ikusmen ona du eta usaimen zorrotza. Elikagaien eta gustuko duen eztiaren aurkitzeko, usaimen finaz baliatzen da.

Hartzaren bizilekua

XX. mendearen hastapenean, hartza Euskal Herriko mendikate guzietan bizi zen. Baina gaur egun, Nafarroako oihan gorde eta babestuetan baizik ez da bizi.

Hartza animalia bakartia da.

Hartzaren banaketa European

Hartzaren elikadura

Zer jaten ote du?

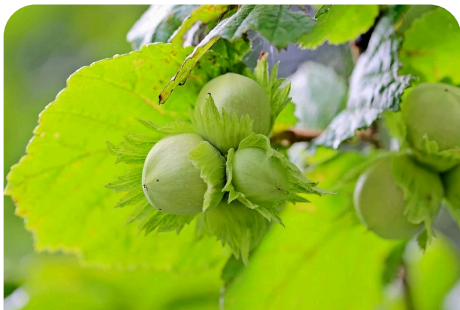
Martxukak

Ahabiak

Ezkurak

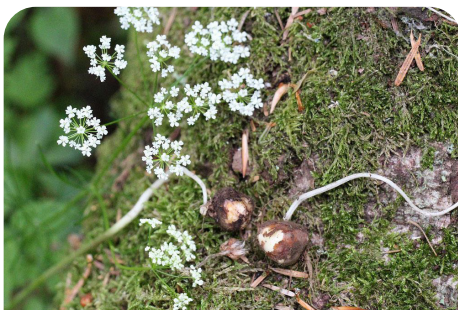
Hurak

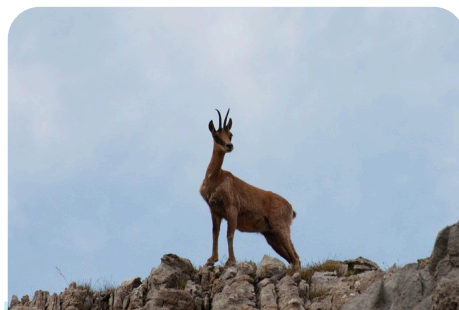
Eztia

Xinaurriak

Erroak

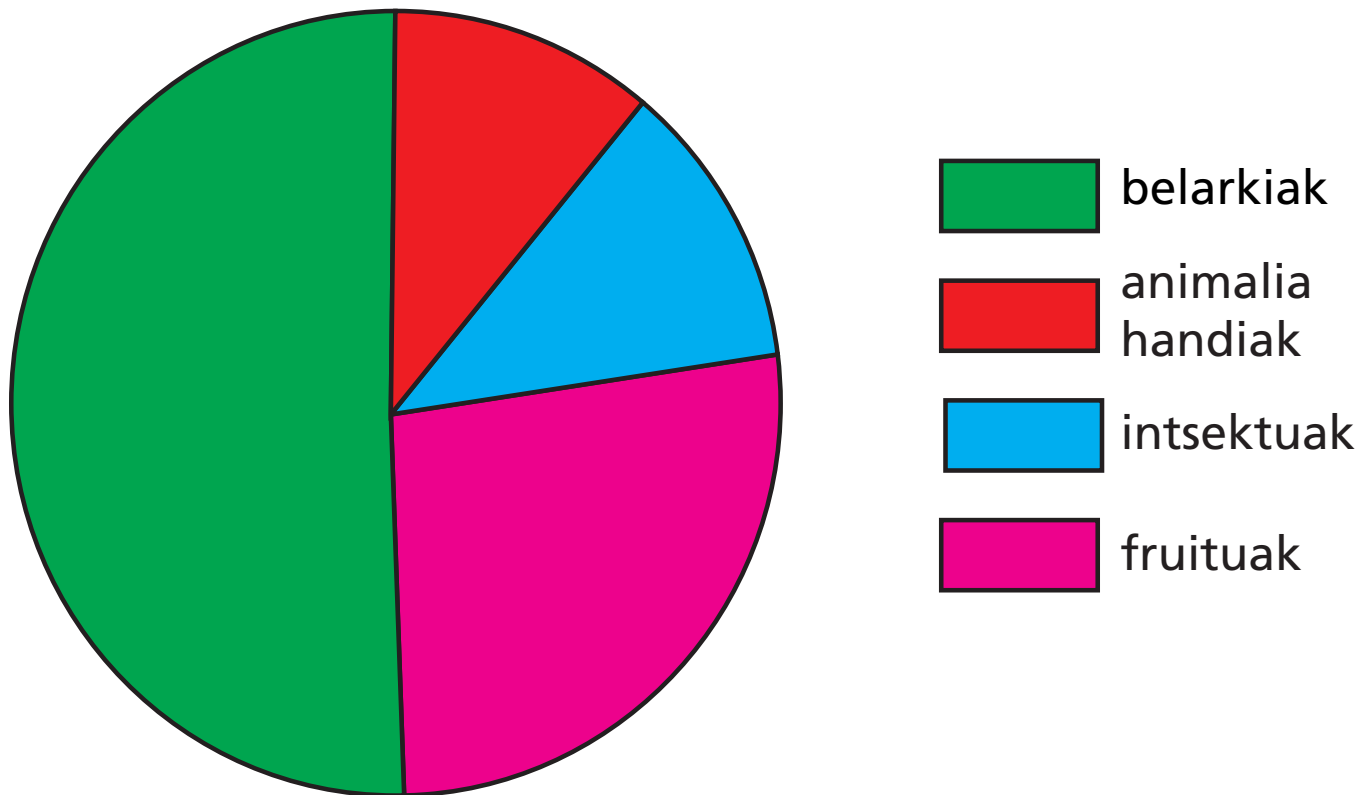

Animalia handiak

Hartzaren elikadura

Hartza orojalea da.

Oihaneko fruituak, haziak eta landareak jaten ditu, baita animalia handiak, arrainak eta intsektuak ere.

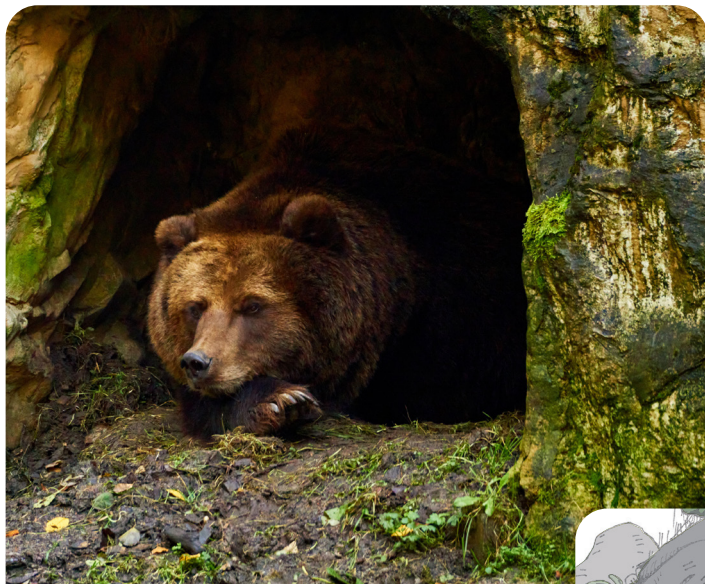
Ba ote zenekien?

Larrazkenean hartzek asko eta asko jaten dute erresalbuen egiteko.

Hartzaren bizimoldea urtean zehar

Non ote da neguan?

Negua lo iragaten du. Zilo batean lo egiten du orbelez, adarrez eta belarrez eginiko etzangian.

Neguko loan direlarik, emeak erditzen dira. Kumeak oso ttipiak dira eta berehala joaten dira amaren errapeko esnearen edatera.

Hartzaren bizimoldea urtean zehar

Udaberrian emeak kumeekin ateratzen dira.

Udaberrian, hartz emeak neguko loalditik iratzartzen dira eta kumeekin beren ziloetarik ateratzen.

Hartz kumeak biziki jostakinak dira. Laster ikasten dute zuhaitz enborretara igaten, oihaneko erreketan bainatzen eta janari goxoen aurkitzen.

Amaren ondoan, bizitzeko beharrezkoa duten guzia ikasten dute, heldu bilakatu arte.

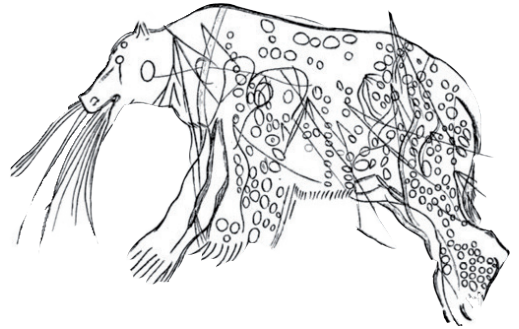

Hartza historian

Hartza historiaurrean

Ekaingo harpeko hartz tindatuak

Haitzetako grabatua,
Ariège departamenduko
"Grotte des trois frères"
harpean

Izturitzeko harpeko hartz zizelkatua

Hartza historian

Hartza Erdi Aroan

Santa Graziko elizan badira XI. mendeko hartz itxurako zizelkadurak.

Erdi Aroan hartz anitz bazen oihanetan eta mendietan. Hartzek eragin handia zuten jendartean; herritarrak eta artzainak iziarazten zituzten. Jendeek hartzak kondairetan aipatzen zituzten, baita tindatzen, zizelkatzen... ere.

Hartza historian

Hartzaren desagertzea XIX. mendetik landa

Duela 200 urte, hartz anitz bazen oihanetan eta mendietan. Baina hartzak sosaren irabazteko baliatzen baitziren, eta azkarki ihiztatzen, oihanetik desagertu dira.

Hartz ihizia Pirinioetan, 1865ean

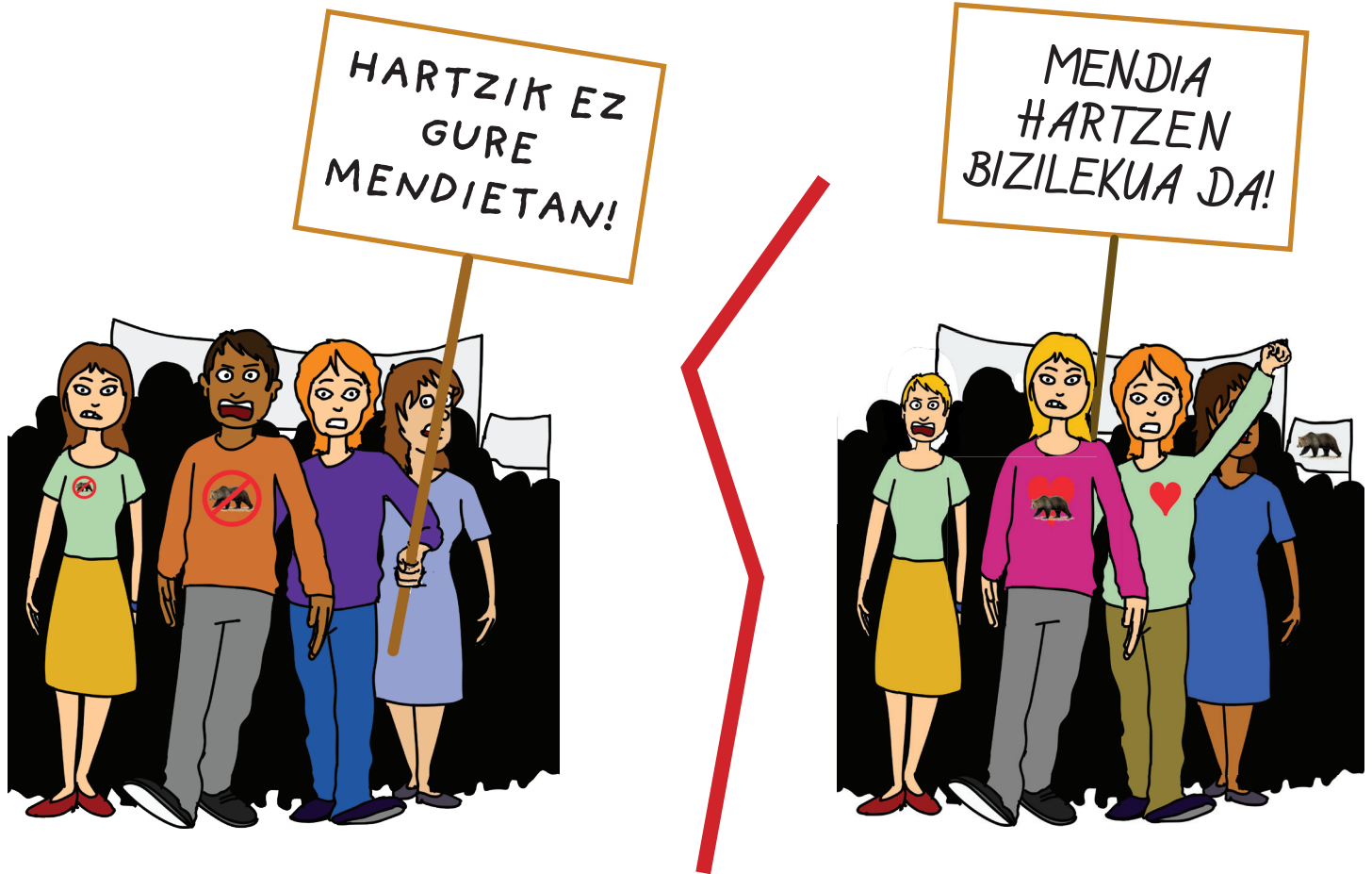
Hartz ihiztariak Pirinioetan, 1947an

Pirinioetako hartz erakuslea Ingalaterran

Hartza eta jendea gaur egun...

Gaur egun, hartz batzuk badira Pirinioetan. Espezie gerizatua da. Artetan, hartz zenbait Pirinioetara ekartzen dituzte beste herrialde batzuetarik.

Ihauterietako hartza

Negua bukatzean hartza iratzartzen da...

Hartza Zuberoako maskaradetan

... Euskal Herriko karriketan agertzen da, udaberria heldu dela seinaltzeko.

Lapurdiko ihauterietan

Ihauterietako hartza

Ibiliz, joaldunek azantza egiten dute hartzaren iratzarrarazteko eta biziaren arrapizteko...

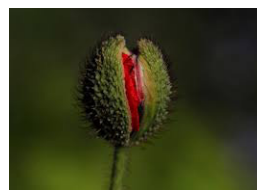
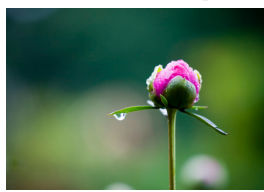
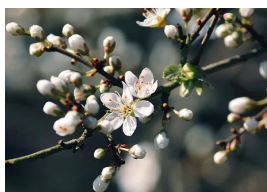
Nafarroako ihauterietan, Iturenen eta Zubietan

Udaberrian kimuak irekitzen dira...

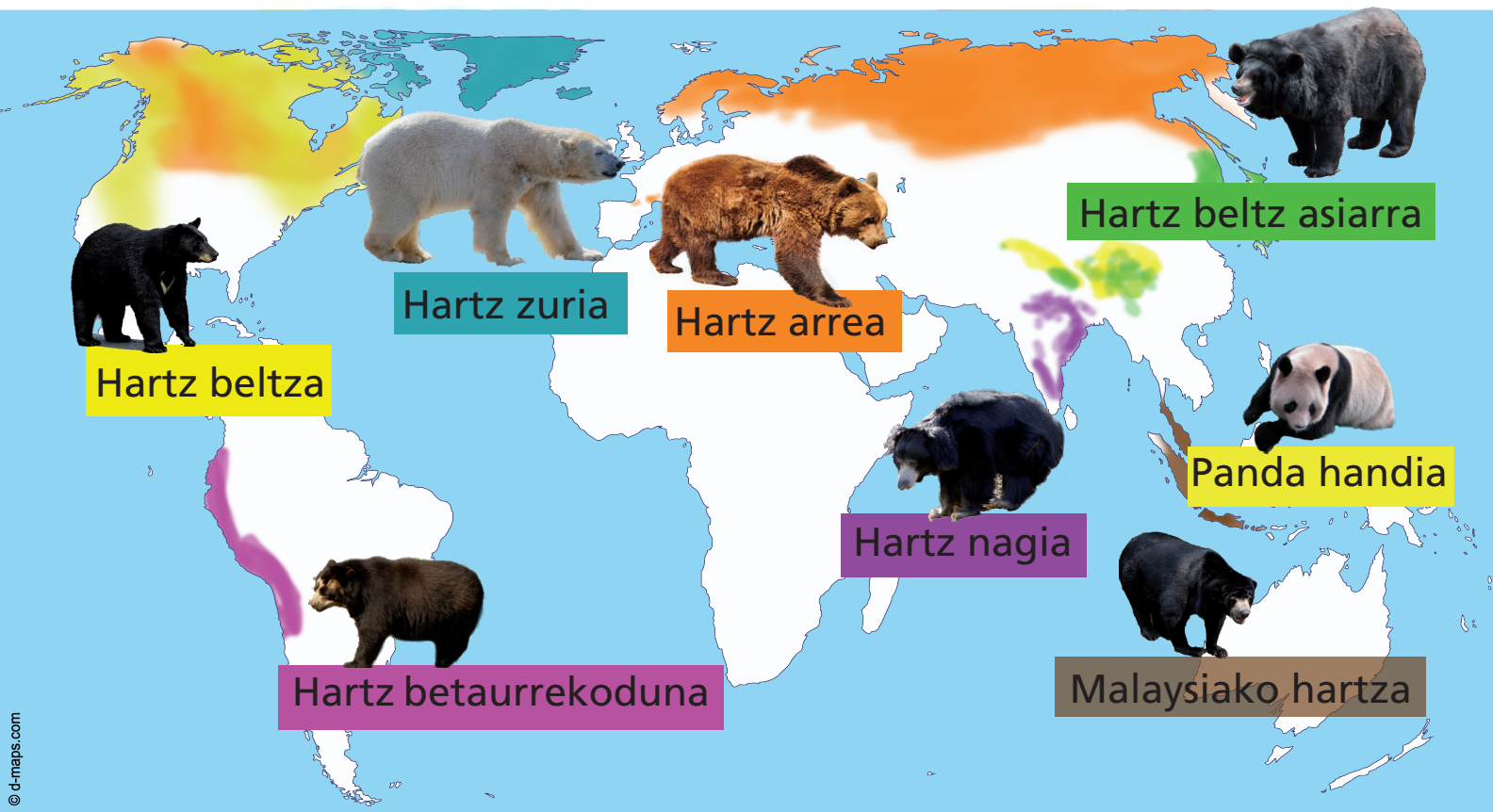
Udaberrian ainarak itzultzen dira...

Udaberrian egunak luzatzen dira...

Udaberrian bizia arrapizten da...

Munduko beste hartz mota zenbait

Hartza, sinbolo handia

Duela 60 urte, panda desagertzeko arriskuan zen.

Gaur egun, klima aldaketaren ondorioz, hartz zurien bizilekua

ttipitzen,
ttipitzen
ttipitzen
ari da...

Noiz arte?

21. MATTIN HARTZA

$\text{♩} = 154$

C **F** **G** **Am** **F** **Dm**

Ni naiz Ma-ttin har-tza gor-pu-tzez naiz gai-tza, pux-ka bat, pi-zu-a, bai-

G7 **C** **G7** **C** **F** **G** **C** **Fine** **Cm**

nan ez gaiz-to-a. Ni naiz Ma-ttin har-tza. Gor-pu-tzez naiz gai-tza. Hun-ki-a ez-ti-a, bi-

Musical notation for the song "Maitin dut izena". The notation is in G major (one flat) and 4/4 time. The lyrics are in Basque.

Lyrics:

MATTIN DUT IZENA,
HAURREN MAITASUNA,
ENE ONTASUNA,
ENE ZORIONA.

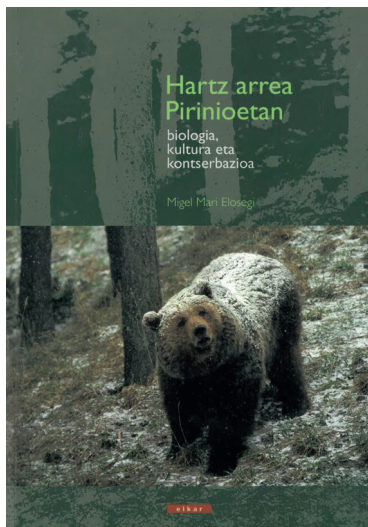
ZAHAR ETA GAIZE,
DENEK MAITE NAUTE.
NI NAIZ LAGUN ONA,
NI ZURE PAMPINA.

Chorus:

ho-tza haun-di-a, mai-te di-tut hau-rrak, a-dix-ki-de o-nak, Gau gu-ziz o-he-an, Jo-se-pen on-do-an, sar-da-di-en lo-tan, na-go ni be-gi-ran.

Chords: Fm, Cm, Fm, Cm, Fm, G, Cm, Fm, Cm, Fm, G7, C, D.C al Fine

Eskerrak Migel Mari Elosegiri liburu balios hau idatzirik.

Maketazioa eta diseinua: Xabier Elizondo

Argitalpena: Unai Zubeldia

Argitalpen arduraduna: Aines Dufau

Legezko arduraduna: Maite Erdozaintzi-Etxart

ISBN 978-2-84963-245-1 Euskal Herrian inprimatua 2022ko urrian